

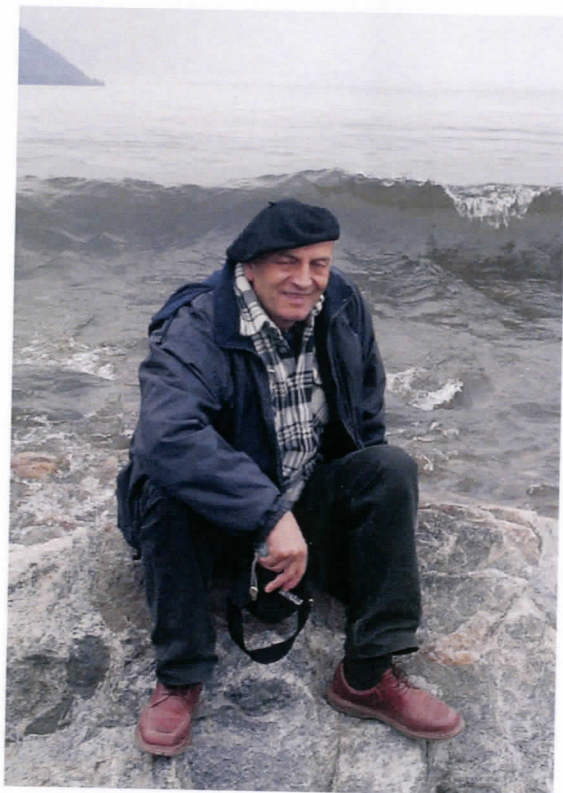
FRANCISZEK NOWIŃSKI

SYBERIA W ŻYCIU POLAKÓW

OD XVII DO POCZĄTKÓW XX WIEKU

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO

F. Nowiński.

FRANCISZEK NOWIŃSKI

SYBERIA W ŻYCIU POLAKÓW

OD XVII DO POČZĄTKÓW XX WIEKU

WYDANE Z OKAZJI CZTERDZIESTOLECIA
PRACY NAUKOWEJ

*Wybór studiów i redakcja
Zbigniew Opacki*

WYDAWNICTWO
UNIERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2016

Recenzent
prof. dr hab. Wiesław Caban

Redaktor Wydawnictwa
Maria Mosiewicz

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Na okładce
Jacek Malczewski *Wigilia na Syberii*
Muzeum Narodowe w Krakowie, MNK IIb-667
fot. Pracownia Fotograficzna MNK

Skład i łamanie
Łukasz Gwizdała

Publikacja sfinansowana z działalności statutowej
Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-7865-387-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Słowo wstępne

Studia roszoznawcze w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego zapoczątkowała doc. dr Genowefa Kurpis. Do niewątpliwych jej zasług, oprócz działalności naukowo-organizacyjnej należy również wypromowanie kilku doktorów, którzy kontynuowali i rozwijali badania na niwie historii Rosji i stosunków polsko-rosyjskich. Jednym z jej uczniów jest profesor Franciszek Nowiński, który w zakresie wspomnianej problematyki wypracował dwa pola badawcze. Pierwsze związane jest z zagadnieniem edukacji uniwersyteckiej polskiej młodzieży w Rosji w XIX wieku, drugie natomiast dotyczy polskiej obecności na Syberii. Wydaje się, że ten drugi zakres problemowy stał się specjalnością badawczą profesora Franciszka Nowińskiego, czyniąc go jednym z lepszych znawców tej problematyki w kraju.

Franciszek Nowiński urodził się 9 czerwca 1949 r. w Rypinie. Do siedmioletniej wiejskiej szkoły podstawowej uczęszczał w Rogowie. Kolejne cztery lata uczył się w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Po zdaniu matury w 1967 r. kontynuował naukę w dwuletnim Studium Nauczycielskim w Bydgoszczy. Po skończeniu Studium Nauczycielskiego w 1969 r. rozpoczął studia historyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku, a od następnego roku w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego. W trakcie studiów uczęszczał na seminarium magisterskie wspomnianej wyżej doc. dr Genowefy Kurpis, pod której kierunkiem napisał i obronił w czerwcu 1974 r. pracę magisterską: *Opinia społeczna Rosji wobec wojny krymskiej w latach 1853–1856*. Od 1 lipca 1974 r.

został zatrudniony w Instytucie jako asystent stażysta, później asystent i starszy asystent.

W pierwszych latach pracy naukowo-dydaktycznej prowadził badania poświęcone Uniwersytetowi Petersburskiemu w XIX wieku i Polakom tam zatrudnionym oraz studiującej polskiej młodzieży. Efektem kwerendy archiwalnej w archiwach ówczesnego Leningradu były liczne publikacje z zakresu wspomnianej problematyki oraz rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem doc. dr Genowefy Kurpis na temat: *Polacy na Uniwersytecie Petersburskim w latach 1832–1884*. Obrona odbyła się w 1982 r., a rozprawa została wydana w renomowanym wydawnictwie, wrocławskim Ossolineum w 1986 r. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii pozwolił na awans i zatrudnienie w Instytucie Historii na stanowisku adiunkta.

W latach 1987–1991 doktor Franciszek Nowiński przebywał na stażu naukowym w Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR. Pobyt ten został wykorzystany na przeprowadzenie bardzo rozległej kwerendy w centralnych archiwach państwowych w Moskwie oraz głównych ośrodkach Syberii Wschodniej. Lata pobytu w Związku Radzieckim przypadły na schyłkowy okres jego istnienia, a następnie rozpadu. Z punktu widzenia uczonego, zajmującego się badaniami archiwalnymi, można uznać to za dobry moment historyczny. Wtedy bowiem zelał rygor związany z dotychczas istniejącymi zasadami udostępniania materiału archiwalnego. Stawał się on w większym stopniu dostępny dla historyka. Zaowocowało to wykorzystaniem obszernej dokumentacji urzędowej i policyjnej oraz oczywiście istniejącej rosyjskiej i polskiej literatury przedmiotu, która pozwoliła na przygotowanie pierwszej nowoczesnej polskiej monografii poświęconej Polakom na Syberii. Na podstawie rozprawy *Polskaja političeskaja ssyłka w Wostocznoj Sibiri 1831–1862 gg.* doszło w listopadzie 1991 r. do kolokwium habilitacyjnego, a miesiąc później nadania Franciszkowi Nowińskiemu stopnia naukowego doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii w Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR w Moskwie (obecnie Instytut Słowianoznawstwa RAN). Praca ta

pod tytułem *Polacy na Syberii Wschodniej. Zesłańcy polityczni w okresie międzypowstaniowym* ukazała się Gdańsku w 1995 r. W kwietniu 1992 r. stopień doktora habilitowanego został nostryfikowany w Polsce.

W 1996 r. dr hab. Franciszek Nowiński został zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Gdańskiego, od 2001 r. na czas nieokreślony. W latach 1996–1999 pełnił funkcję wicedyrektora Instytutu Historii ds. studenckich.

Profesor Franciszek Nowiński w swej działalności dydaktycznej, oprócz zajęć ze studentami, prowadził również seminarium doktorskie, na którym kontynuowano problematykę związaną z zagadnieniami rosyjskimi i polsko-rosyjskimi. Trzej wypromowani przez niego doktorzy podjęli pracę nad zagadnieniami obecności Rosjan w Królestwie Polskim, Polaków w Harbinie oraz ewolucji światopoglądowej Iwana Turgieniewa.

Profesor jest członkiem Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Historycznego, Polsko-Rosyjskiej Komisji Historycznej PAN-RAN oraz członkiem zespołu opracowującego elektroniczną encyklopedię *Polski Petersburg*. Utrzymuje kontakty z naukowcami z uniwersytetów w Irkucku, Tomsku i Omsku.

Spośród rozproszonych w różnych pracach zbiorowych w Rosji i w Polsce studiów Profesora Franciszka Nowińskiego w niniejszym tomie zebrano prace mówiące o polskiej obecności na Syberii. Studia te, oparte na solidnym materiale źródłowym, stanowią istotny wkład w rozwój polskich badań syberyjskich, a zarazem są podsumowaniem dotychczasowych badań Profesora w tym zakresie.

Gdańsk, czerwiec 2016 r.

Zbigniew Opacki

Rozmyślenia Autora w Kułtuku nad Bajkałem – tu prowadził badania Benedykt Dybowski

Spis rzeczy

Słowo wstępne

5

Bibliografia publikacji prof. Franciszka Nowińskiego

9

Najwcześniejsze kontakty
polsko-jakuckie (XVII–XVIII wiek)

17

Syberyjskie zesłania w epoce Katarzyny II

38

Idea walki narodowowyzwoleńczej
na zesłaniu syberyjskim (lata trzydzieste XIX wieku)

69

Dekabryści z Syberii Zachodniej
w literaturze rosyjskiej i polskiej, relacje z Polakami

100

Uczestnicy spisku
księdza Piotra Ściegiennego
na zesłaniu we wschodniej Syberii

131

Uczestnicy ruchu
niepodległościowego z 1846 roku
na zesłaniu w Syberii Wschodniej

167

Rosja, Polacy i zesłania w okresie Wiosny Ludów
194

Polki na syberyjskim zesłaniu
w okresie międzypowstaniowym
219

Nietypowe sytuacje
i nietypowe związki – małżeństwa
polskich zesłańców z Sybiraczkami
232

Kościół katolicki
i obrzędy bożonarodzeniowe
na zesłaniu syberyjskim w XIX wieku
261

Prasa w życiu polskich zesłańców –
Syberia Wschodnia w połowie XIX wieku
288

Spółeczność Syberii
we wspomnieniach powstańców postyczniowych
316

Kazań w oczach zesłańców polskich
356

Czy „obłastnicy” syberyjscy byli liberałami?
392

Sybiracy i polscy zesłańcy
w pamiętniku Benedykta Dybowskiego
421

Straty materialne instytucji państwowych
i ludności cywilnej w czasie powstania
Polaków nad Bajkałem w 1866 roku
456

Administracja wschodniosyberyjska
wobec badań naukowych polskich zesłańców
486

Polacy w życiu gospodarczym Irkucka
w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XIX wieku
519

Irkucki cmentarz katolicki
w świetle relacji Agatona Gillera
541

Mateusz Wejt – zesłaniec,
wygnaniec i duszpasterz krasnojarski
556

Fryderyk Józafat Żyskar (1868–1919) – Polak z wyboru
584

Indeks osobowy
597

Z albumu Autora
621